

Методичні рекомендації про викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 2020/2021 навчальному році

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

У 2020/2021 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

В основній школі (у 5-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та

розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН.

Щонайперше, цінність кожного з підручників полягає у ретельно відібраній, оптимально збалансованій інформації для опанування учнями певної теми програми. Інформацію подано у текстовому і візуальному форматах. Завдяки різним видам завдань (зокрема інтерактивних) учні основної та старшої школи спроможні засвоювати подану інформацію самостійно (чи в групі), проводити обговорення творів мистецтва, висловлювати власні судження та відстоювати свою позицію тощо. Водночас, різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів предметом вивчення. Водночас, матеріали для вокально-хорової роботи та візуальні матеріали для виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва (поетапні педагогічні малюнки) значно полегшують знайомство учнів з секретами музичної чи образотворчої майстерності. Таким чином, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Разом з тим зазначимо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання. Тому педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках мистецтва. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, визначених навчальною програмою, педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що

визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Особливості впровадження змісту загальної мистецької освіти в основній та старшій школі, зокрема впровадження компетентнісного підходу окреслено в методичних рекомендаціях попередніх років (листи МОН від 17.08.2016 № 1/9-437 (8 клас); від 09.08.2017 № 1/9-436 (9 клас); від 03.07.2018 № 1/9-415 (10 клас); від 01.07.2019 № 1/11-5966 (11 клас).

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни. Загальна мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує інтегрований підхід в освітній процес. Зокрема у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції. В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрями мистецтва. Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабо-мусульманського, індійського, африканського, американського). Таким чином, інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі.

В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Тож актуальною проблемою залишається переформатування методів і прийомів навчання, в результаті чого традиційний ілюстративно-пояснювальний підхід поступово й ефективно інтегрується з діяльнісним підходом у навчанні. Це сприяє формуванню у підлітка потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної

діяльності. Саме тому у 5-7 класах пріоритетними на уроках мистецьких дисциплін залишаються різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо. Водночас, доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо. Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо. Починаючи з 8 класу домінантність провідних видів діяльності на уроках мистецтва певною мірою переформатовується, художньо-практична діяльність набуває дещо іншого «забарвлення». Творче самовираження підлітків у музичній, образотвірчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних). Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

У контексті вищезазначеного, на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-

пошукової (проектної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Про впровадження в освіту особистісно-орієнтованого підходу йдеться вже багато років. В останні роки він набув особливого значення у контексті уведення формувального оцінювання. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). Завдання вчителя – відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво. Формувальне оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня (учениці). Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Тобто по суті, формувальне оцінювання – це один з педагогічних інструментів у реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

Втім, для створення об'єктивності системи оцінювання, воно має враховувати показники як формувального так і підсумкового оцінювання, зокрема:

- відстежувати ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (формувальне оцінювання);
- визначати досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених навчальною програмою (підсумкове оцінювання).

У процесі підсумкового оцінювання звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого - їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності

учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо.

За умови обрання закладом загальної середньої освіти профільного вивчення мистецтва у 10-11 класах, у робочому навчальному плані виокремлюються години на вивчення пізнавальної складової навчальної програми (Мистецтво: пізнавальна складова (2 год.)) та модулів художньо-практичної складової (наприклад, «Мистецтво: комп'ютерна графіка», «Мистецтво: хореографія» тощо) відповідно до обраної кількості годин та тривалості їх вивчення. У класному журналі, з огляду на зазначене, відводяться окремі сторінки.

Під час виставлення тематичної оцінки враховуються усі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок з пізнавальної та художньо-практичної складової (обраної кількості модулів) та здійснюється округлення до цілого числа за правилами математики. (Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки 8 з пізнавальної складової і 9 з обраного модуля. Тоді середнє значення становитиме $(8+9):2=8,5\approx 9$. Отже, семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) – 9).

У класному журналі семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) виставляється без дати на сторінку «Мистецтво: пізнавальна складова» у колонку з написом «І семестр. Мистецтво», «II семестр. Мистецтво» та на сторінку зведеного обліку. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом МОН від 03.06.2008 № 496. Скоригована семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з усіх складових навчальної програми (пізнавальної складової та обраних модулів художньо-практичної складової) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним вище прикладом. У класному журналі скоригована семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) виставляється на сторінку «Мистецтво: пізнавальна складова».

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка з мистецтва (профільний рівень) виставляється на сторінку «Мистецтво: пізнавальна складова» у колонку з написом «Річна. Мистецтво». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з мистецтва (профільний рівень) виставляється у колонку «Мистецтво».

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням

<https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlyashkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>